

943.72 BĚLOHLAV

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
ČESKÉ MONOGRAFIE.

PH. DR. JOS. BĚLOHLAV:

UHERSKÉ
HRADIŠTĚ

SE 4BAREV. MAPOU A 16 STRANAMI OBRAZŮ

419.12
IXc

Kag. kat

N 301851

Markrabství Moravské.

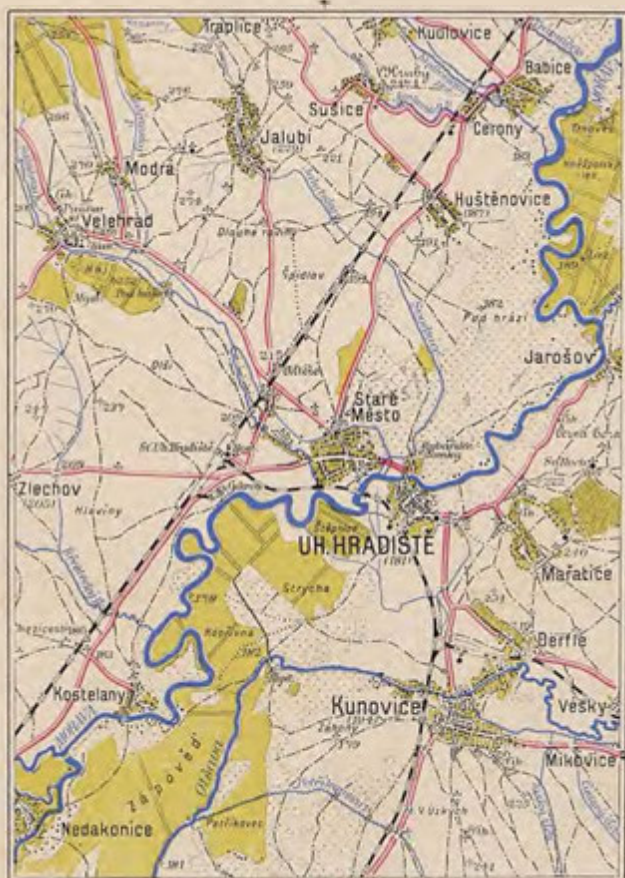
OKRESNÍ KNIHOVNA
V GOTTWALDOVĚ 1

PH. Dr. JOS. BĚLOHLAV:

SITUAČNÍ MAPY

1 : 100.000

Uh. Hradiště a okolí.

1 cm = 1000 m = 1 km.

KNIH. F. BARTOŠE ZLÍN

Vlastivědný Sborník.

R 91

3 "777003"145584"

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK.

UHERSKÉ HRADIŠTĚ.

Královské město Uh. Hradiště je město zajímavé v několikerém ohledu: k místům, kde leží, pojí se nejstarší upomínky z dějin moravských; ono samo po staletí dovedlo vzdorovati s úspěchem útokům maďarským. Pro toho konečně, koho nepoutá historie, má Uherské Hradiště zájem jako metropole svérázného moravského Slovácka.

Uherské Hradiště leží v jihovýchodních končinách Moravy na řece téhož jména v krajině mírně pahorkovitě, velmi úrodné, jež však trpívá častými záplavami řeky Moravy. V končinách nynějšího Hradiště tvořila kdysi Morava ostrov, jenž tu trval až do konce století XVII. Na tomto ostrově a v jeho okolí tušíme mohutný Velehrad, středisko Veliké Moravy za doby Svatoplukovy, jenž však byl zničen nájezdem divokých Maďarů roku 906, takže na konec nebylo tu v dobách pozdějších jiného, než řada chatrčí rybářských s kaplí sv. Jiří a nedaleko odtud na pravém břehu Moravy ves Staré Město, jež zachovalo v podání lidovém paměť slavného sídla Svatoplukova, jsouc ještě v listině z r. 1301 zvané Velehradem.

Když Přemysl Otakar II. zabýval se úmyslem vystavěti při východních hranicích moravských pevnost proti Maďarům, vyslal k vyhledání vhodného místa pro ni olomouckého biskupa Brunona, dále pana Jindřicha z Lichtenšteina a jiné, a k jejich doporučení založil na ostrově výše zmíněném listinou ze dne 15. října r. 1257 město Hradiště, jež bylo obelínáno příkopem 20 loket širokým a zdí rovněž 20 loket vysokou s věžemi. Klášter velehradský, na jehož pozemcích město založeno, byl odškodněn tím, že obyvatelé Hradiště z užívaných pozemků měli mu odváděti poplatek. Nové královské město rychle vzkvétalo a r. 1315 odrazilo poprvé mohutný útok, jež na ně učinil Matouš, hrabě Trenčinský. Roku 1334 pokoušeli se Maďaři o jeho dobytí, ale marně. Roku 1363 přeložil markrabě Jan soud bzenecský do Hradiště a ustanovil, aby hlavní silnice do Kunovic a Skalice vedla Hradištěm. Pro věrnost, kterou město povždy panovníkům českým osvědčovalo, bylo od nich odměňováno statky, různými výsadami a právy. Za dob husitských město, jež se pevně drželo Zikmunda a víry katolické, trpělo mnoho od vojsk husitských, ale Zikmund všechny škody mu nahradil nejen potvrzením dosavadních výsad, ale i značným jich rozšířením, zejména výsadou volného skladu soli a vybíráním cla ze soli městem vezené. Král Ladislav r. 1454 daroval městu daň židů hradištských, král Jiří odpustil mu daně na 12 let a povolil vybírání cla ze všeho zboží kupeckého v obvodu půl míle, takže město mohlo si od kláštera Velehradského zakoupiti několik vesnic. Za to zůstali Hradištsí Jiřímu věrni v jeho zápase s králem Matyášem, ba včasným výpadem rozhodli jeho vítězství, začož Jiřík odvděčil se tím, že jim daroval Staré Město. Vladislav odměnil se za věrnost vůči sobě tím, že právo vybírání cla rozšířil na obvod jedné míle a městu všecku daň odpustil; místo ní mělo toliko odváděti králi každoročně meč v ceně

30 dukátů. V nových zápasech mezi Vladislavem a Matyášem drželo se Hradiště statečně až do r. 1479, kdy mezi oběma soupeři uzavřen byl mír. Ve století 16. rozšířilo se v Hradišti učení česko-bratrské a františkáni přinuceni z města se vystěhovati. Roku 1583 ustanovil císař Rudolf, aby odvolání od soudu hradištského nešla do Brna, jehož právem se Hradiště původně řídilo, ale přímo k soudu do Prahy. Roku 1605 marně obléhal Hradiště Bočkai, rovněž bez úspěchu pokoušeli se o ně roku 1621 Bethlen Gabor a r. 1643 Švédové. Po bitvě na Bílé Hoře obsadil město bez boje hr. Buquoi a olomoucký biskup, kardinál Dietrichstein, a farář Kulíšek provedl katolickou protireformaci. Roku 1643 usadili se v Hradišti jezuité přišedši sem z Kroměříže. Roku 1642 bylo město poprvé dobyto vojskem pruským, ježto od časů války třicetileté oprava hradeb byla stále více a více zanedbávána. Roku 1773 opustili jezuité město; jejich chrám proměněn ve farní a kolej v kasárny. Roku 1780 byly městské hradby odstraněny a prostora jich rozdělena měšťanům na zahrady. Roku 1805 hostilo město vojsko francouzské. Z ran, jež Hradiště navštívily, imenujeme mor, jenž zruřil zvláště v roce 1606, 1607, 1680, 1716 a 1717. Roku 1681 lehlo téměř celé město popelem. Také válka r. 1866 dotkla se Hradiště nepříznivě. Zemským zákonem ze dne 9. května 1867 propůjčen městu Hradišti zvláštní statut, takže městská rada se starostou v čele je spolu politickou instancí pro obvod města.

Uherské Hradiště je sídlem krajského a městského delegovaného okresního soudu, okresního hejtmanství, komisařství finanční stráže, okresního finančního ředitelství; má stanice dráhy severní a uhersko-brodské. Školství jest dosti bohaté, neboť jest tu české vyšší gymnasium, založené r. 1884 »Ústřední Maticí Školskou«, sestátněné od 1. září 1890; dále německé gymnasium, obchodní škola dvoutřídní pro hochy a dívky, česká a německá dívčí škola měšťanská, česká a německá obecná škola chlapecká, školy pokračovací, česká a německá škola mateřská. Vycházejí zde »Zájmy Slovače«, »Slovácké Noviny«, »Slovácký Hospodář« a »Úřední List«. Z průmyslových podniků uvádíme měšťanský pivovar, Fürstovu sladovnu, parní pilu; město má plynárnu a moderně zařízené jatky. Občanstvo žije se hlavně zemědělstvím, drobným obchodem a drobnými řemesly. Výroční trhy jsou proslulé čilým obchodem koňmi. Z hotelů imenujeme hotel a restauraci »U koruny«, blíže nového železného mostu přes Moravu, Opravitelný hotel »U slunce« na Komenského náměstí, »Zelený strom« a »Černý medvěd«; z restaurací zasluhují zmínky »Měšťanská Beseda« a »Slovácká pivnice«. V Hradišti jsou též říční lázně, jakož i parní a vanové lázně závodu Šekaninova. V Kollárově třídě jest krásný stinný park, městský park před německým gymnasiem. Uherské Hradiště má tři náměstí: Komenského, Palackého a Mariánské. Na náměstí Komenského stojí dům městské spořitelny, v němž zmínky zasluhuje zasedací síň obecního zastupitelstva se dvěma obrazy z historie města od J. Úprky. Ve spořitelně chová se starožitná gotická monstrance a kříšťalový kříž. Na téměř náměstí stojí kostel farní, původně jezovitský, jehož dvě pěkné, stejné věže kralují městu. Chrám má 10 oltářů, z nichž hlavní proveden jest částečně z cetochovitského mramoru a ozdoben je sochou sv. Františka Xav. od pražského malíře Hejníše. Ku kostelu přiléhá bývalá kolej jezovitská, jež až do nejnovější doby sloužila za kasárny, které však od několika let vojenské posádky postrádají. Původně byla farním chrámem kaple sv. Jíří, jež stála již v době založení města; odstraněna byla r. 1778. Z náměstí Komenského na Mariánské vede živá ulice, v níž stojí městská radnice, jejíž základy položeny r. 1296. Radnice, jež zdobena je vysokou věží, byla vícekráte opravována a stížena byla několikrát požárem; věž bývala dříve ještě vyšší než nyní. Na náměstí Mariánském stojí socha »Ne-

poskvrněného početi panny Marie» z cetochovického mramoru z r. 1716 a socha sv. Floriána.

Na téměř náměstí stojí klášter a kostel františkánský s vysokou věží, založený r. 1491 Janem Vítězem z Prostějova, biskupem olomouckým. V budově klášterní poutá pozornost hlavně letní refektář, velmi nádherně a vkusně zařízený, ač časem o mnohou ozdobu již přišel. Stěny zdobí malby biblické a obrazy ze života členů řádových. Vchod je zhotoven z mramoru cetochovického. Bohatá jest také knihovna klášterní, chovající na 4000 svazků děl, hlavně holo-sloveckých. Naleznou se zde i vzácné exempláře žaltářů psaných na pergamenu a zdobených krásnými iniciálkami. Chrám klášterní není sice příliš rozsáhlý, ale je zařízen velmi pěkně. Loď chrámová spočívá na 6 pilířích, jimiž je rozdělena na tři části. Shlednutí zasluhuje také budova českého gymnasia a židovská synagoga z r. 1875. Z r. 1528 pochází bývalá budova solního úřadu, nyní hotel «U slunce». V okolí německého gymnasia lze spatřiti zbytky bývalých hradeb městských. Z rodáků hradištských zmínky zasluhují Jan Petr Ceroni, kronikář a znatel starých listin (* 1753), a bývalý ministr baron Alois Pražák.

Asi 7 km. směrem severozápadním od Ulster. Hradiště leží vesnice Velehrad. Roku 1202 založeno zde bylo opatství cisterciácké a spolu velikolepý chrám Nanebevzetí panny Marie. Až do válek husitských klášter stále se rozmáhal, až roku 1421 byl husity dobyt a vypleněn. Jen několik mnichů zachránilo se útekem do nedalekého Hradiště. Teprve koncem stol. XVI. klášter i chrám povstávaly ze sutin. Však brzo na to bylo klášteru okusiti nová příkoří: byl čtyřikrát vydrancován od Turků, Maďarů a Valachů. R. 1663 vydrancovali jej Turci poznovu. R. 1681 vyhořel, až r. 1784 byl císařem Josefem II. zrušen. Velehradský chrám pochází v nynější podobě z r. 1721. Nad průčelím jeho tyčí se dvě věže 60 m. vysoké. Uvnitř jest chrám 85-974 m. dlouhý, 23-390 m. široký; šířka v kříži obnáší 34-137 m. Výška v lodi obnáší 18-332 m., v báni 24-654 m. Jest to tedy nejdelší chrám na Moravě. Nádherný jest hlavní oltář sv. Cyrilla a Methoda, zhotovený z carrarského mramoru ve slohu románském. Veliký obraz za oltářem jest dílem Ig. Raaba, jenž zemřel jako exejzovita na Velehradě r. 1787. Uměleckou prací jest Matej-kův obraz sv. Cyrilla a Methoda. S každé strany presbyteria jest chodba s východem; v každé z těchto chodeb jest starobylá, pěkně pracovaná zpodobnění. Předě dveřmi těchto východů venku byly objeveny základy 4. a 5. apsidy. Chrám totiž býval kdysi pětiolodní. Cennou památkou po řeholnicích cisterciáckých jsou umělecky provedené kůrní lavice (stalla), pocházející z r. 1695. Při podélných stranách jest množství kaplí, opatřených oltáři. Varhany jsou dílem brněnského varhanáře Ant. Richtera z r. 1745, rovněž pozoruhodná jest kazatelna z r. 1724.

Opodál chrámu stojí kaple zvaná Cyrillka, slohu dnes gotického, původně však románského. V době cisterciáků byla Cyrillka farním chrámem, kolem něhož se rozkládal hřbitov pro klášterní řemeslníky a příslušníky. Obnovil ji r. 1865 kardinál Bedřich Fürstenberk, arcibiskup olomoucký. Poslední úpravu dal provést r. 1908 arcibiskup Bauer.

V zahradě za kostelem v «zámečku» jest umístěno velehradské museum, jež chová mnoho vykopávek velehradských, a i jiných předmětů starých i nových.

Duchovní správou na Velehradě jsou pověřeni od r. 1889 jesuité. Velehrad, ač neleží přesně v těch místech, kde stával Velehrad Svatoplukův, těší se pro památku slovanských věrozvěstů veliké úctě a je cílem téměř od půl století četných poutí věřících i kněží, zvláště těch, kdož se dali nadchnouti ideou cyrillo-methodějskou.

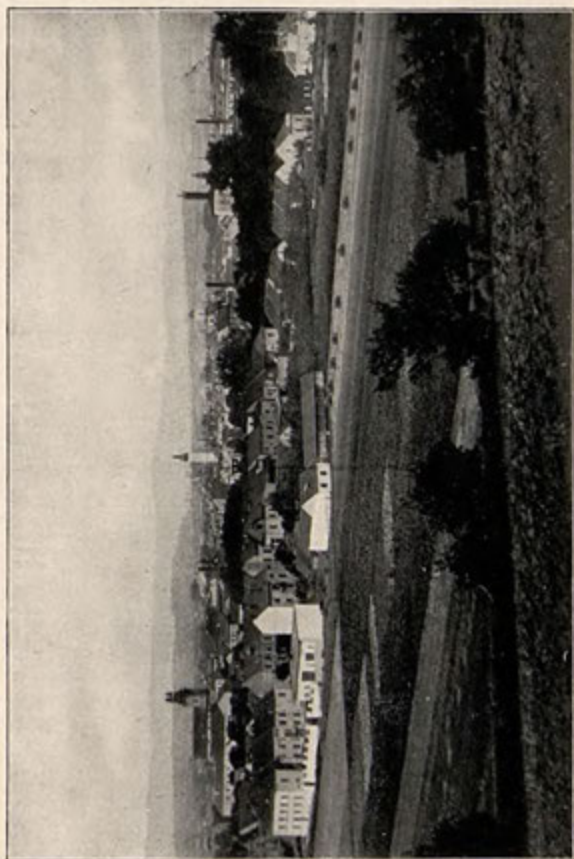
Asi 12 km. na západ od Hradiště leží Buchlovice, vesnice, jež v 16. století bývala českobratrskou. Má krásný zámek hraběte Berchtolda. Severozápadně od Buchlovic ve vzdálenosti 1 hodiny cesty stojí na vysokém kopci starodávňý hrad Buchlov.*)

Jak jsme již na počátku řekli, jest Uh. Hradiště metropolí moravského Slováků. Jen v několika nejsevernějších osadách hejtmanství hradišského bydlí Hanáci; celá ostatní část okresu mimo nepatrné procento Němců a židů (obojí sídlí především v samém Uh. Hradišti) obydlena jest Slováky. Tito se dělí na Zahořany, bydlící v hornatější části hejtmanství, a na Doláky, bydlící dole v rovině jako u Uh. Ostrohu, Babic, Veselí. Zahořané mívají postavu prostřední, spíše zavalitou, kdežto Doláci bývají vysocí, štíhlí, kostnatí a svalnatí. Slováci liší se od ostatních Čechoslovanů řečí a krojem; ale i co do řeči i co do kroje lze také mezi nimi samými shledati mnoho odstínů. Pozorovatele zajímá obyčejně nejvíce kroj; ten jest také zvláštností Slováků nejvíce obdivovanou. Jestliže si připomeneme, že kraj tento není naprosto od ostatního světa oddělen, že jím probíhá železnice, že Slováci často daleko do světa se zatoulají, jest nám jisté s podivením, jak až do 20. věku mohl se zde kraj ten, byť ne v celé své původní ryzosti, tedy přece aspoň ve své veliké pestrosti a rozmanitosti udržeti. Můžeme rozeznávati na 30 různých odrůd tohoto kroje. Ve všední dny ovšem všeho toho bohatství krojového nespátíme, neboť tehdy Slováci odívají se šatem pracovním, »dělným«, a to mužové konopnými gatěmi, košilí, širákem, modrou zástěrou a holinkami, kdežto ženy oblékají černý »šorec«, sukni, jež se váže od předu do zadu jako zástěra, kordulku čili živůtek, rukávce a pestrý šátek (turecký). O nedělích a slavnostech rozkvetne Slováků nádhernými barvami krojů svého obyvatelstva a září nádhrou, hedvábím, pentlemi a vyšíváním, ač slovácké vyšívání dnes ztratilo již svoji původní dokonalost a nalézá se v jistém úpadku. Mužové chodí v žlutých kožešnicích, nebo v úzkých, tmavých, někde až ohnivě červených či světlemodrých nohavicích z předu vyšíváných; na košili, ramenou a u krku pestře vyšívanou, obléká se různě vyzdobená vestička. V zimě doplňuje ústroj kožich, jenž se nosí buď vlnou dovnitř nebo na vrch. Klobouk bývá zdoben fábory nebo černožlutou šňůrou. Ženské nosí místo obyčejných šorců bílé »fěrtuchy«, které rovněž od zadu se přikládají. Někde bývají šatřánově žluté, jinde zelené, neb černé s modrým pruhem dole. Na předu jest zavěšen hedvábný, květovaný fěrtušek, vždy s krajkou dole. Živůtky bývají soukenné, hedvábné, flanelové, střihů různých. Rukávce bývají různě vyzdobeny, kolem krku visívá až do polou zad límec vždy pěkně vyšitý. Na hlavě se nosívá čepce pod šátkem, jinde pouze šátek, hlavně u mladších děvčat pod bradu a malý; o svátcích se bere t. zv. turecký šátek velký a pestrý. Vdané ženy mají vlasy různě zavíty. Jak přirozeno, není možno zachytiti v tomto náčrtku všecko krojové bohatství lidu slováckého. Lépe lze je poznati z barevných obrázků, jež se zhotovují nejen pro knihy a ilustrované časopisy, ale zvláště pro pohlednice; nejlépe však poučí o slováckém kroji vlastní názor; zvláště u příležitosti poutí na př. na Velehradě nebo u sv. Antoníčka blíže Velké Blatnice, vzdálené 6 km. na jihovýchod od Uh. Ostroha. Na vrchu 350 m. vysokém stojí kaplička sv. Antonína z polovice stol. XVII. O poutích v neděli a ve svátek od 13. června až do neděle před 5. červencem lze tu spatřiti malebné kroje Slováků, shromážděných se zde ze širokého kraje. Joža Úprka zachytil je na svém populárním obraze »Poutí u svatého Antoníčka«.

*) Hradu Buchlovu bude věnován zvláštní sešit »Vlastivědného Sborníku«.

Uherské Hradiště.

Celkový pohled na Uherské Hradiště.
V levo hlavní chrám, uprostřed radniční věž.

Uherské Hradiště.

Most přes řeku Moravu.

Průhled mostem do města.

Uherské Hradiště.

Fot. E. Beneš.

Radniční věž a stará radnice.

Mariánské náměstí.

Uherské Hradiště.

Mariánské náměstí v pohledu ku klášteru.

Palackého náměstí se školami.

Uherské Hradiště.

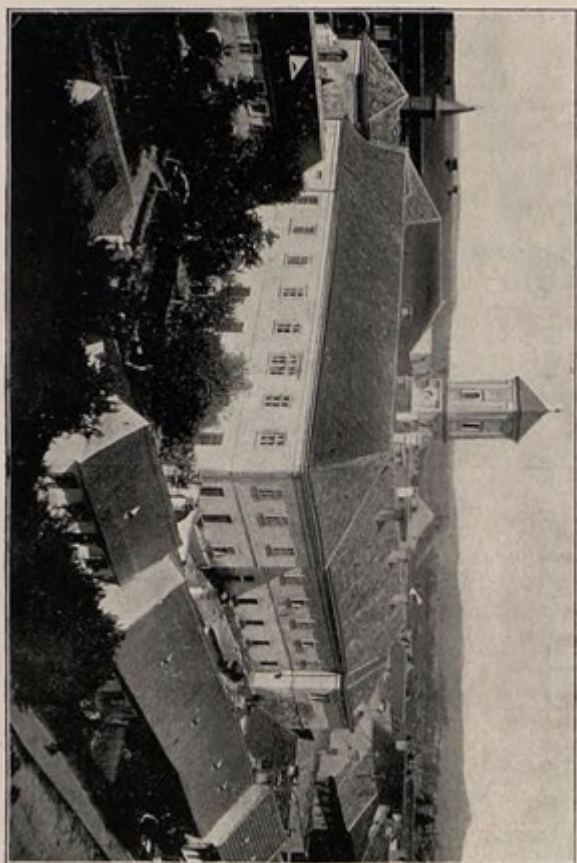
Komenského náměstí s hlavním chrámem.

Fot. E. Beneš.

Vnitřek hlavního chrámu.

Uherské Hradiště.

Františkánský konvent a kostel.

Uherské Hradiště.

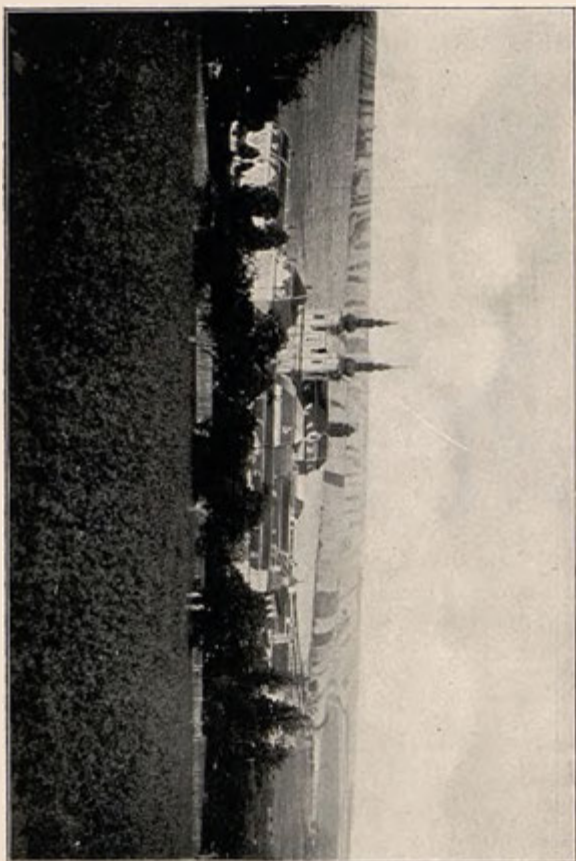

Na řece Moravě.

Partie z městských sadů.

Velehrad u Uher. Hradiště.

Celkový pohled na Velehrad a jeho okolí.

Velehrad u Uher. Hradiště.

Velehrad od východu.
Farní chrám a budovy konventní.

Vnitřek farního chrámu.

Velehrad u Uher. Hradiště.

Procesi na Velehradě.

Na nádvoří velehradském o pouti.

Sv. Antoníček.

Fot. E. Beneš.

Kostelik u sv. Antoníčka.

Fot. E. Beneš.

Líbání kříže u vchodu kostela.

Pouť u sv. Antonička.

Fot. E. Beneš.

Kroje z Louky.

Fot. E. Beneš.

Kroje z Tvarožné Lhoty.

Pouť u sv. Antoníčka.

Fot. E. Beneš.

Prodavačky ovoce.

Fot. E. Beneš.

Typy krojů: Hoši z Koutné.

Pouť u sv. Antoníčka.

Fot. F. Beneš.

Zpověď pod širým nebem u sv. Antoníčka.

Lidové kroje v moderním rouše.

Uherské Hradiště a okolí.

Fotogr. E. Pavelka.

Typ lidových staveb.

Fotogr. E. Pavelka.

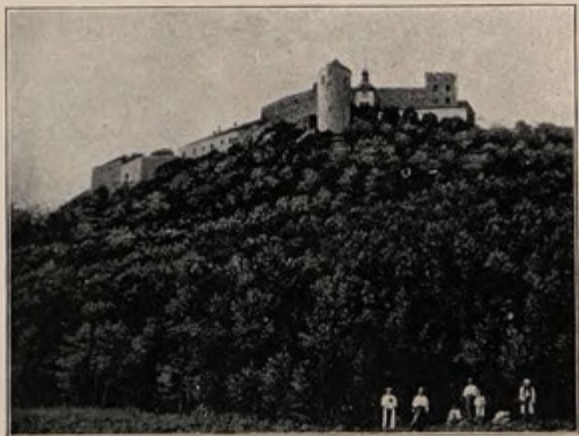

Typ lidových staveb.

Hrad Buchlov a Uher. Hradiště.

Silhouetta Buchlova.

Celkový pohled na Buchlov.